

KONTAKTE UND GRENZEN, Probleme der Volks —, Kultur — und Sozialforschung. Festschrift für Gerhard Heilfurth zum 60. Geburtstag, herausgegeben von seinen Mitarbeitern, Verlag Otto Schwartz and Co., Göttingen 1969, XVIII + 566 str. i 32 table.

Suradnici: A. Niederer, I. M. Greverus, A. Miroglio, H. Huckenbeck, H. Bausinger, K. S. Kramer, R. M. Dorson, L. Dégh, O. Sirovátka, I. Levin, G. Ortutay, A. Schmaus, C. Tillhagen, B. Gunda, M. Gavazzi, B. Martin, V. Karbusický, L. Röhrich, R. König, G. Wurtzbacher, D. Kramer, H. Trümpy, W. Brückner, R. Jeřábek, F. Sieber, R. W. Brednich, M. Bachmann, R. Weinhold, I. Weber-Kellermann, K. Fojtík, O. Skalníková, K. Baumgarten, N. Kuret, E. Fél i T. Hofer, T. Dömötör, R. Pinon, L. Schmidt, K. Löber, A. Höck, W. D. Hand, H. Wildsdorf, H. Wolf, F. Kirnbauer, G. W. Schenk, E. Plicková, M. Pop.

Naslov ovoga zbornika, koji su suradnici posvetili Gerhardu Heilfurthu, nagovještava aktualnu problematiku suvremene etnologije, problematiku granica te znanosti i njenih dodira s drugim znanostima. Pri tome kontakti, dodiri ne znače samo suradnju antropoloških znanosti, »nego, prije svega, proširivanje naših perspektiva s obzirom na prostor, vrijeme i društvena grupiranja: intraetničkom i intrakulturnom uvidu pripada uvid u međuetničke i međukulturne podudarnosti, usmjerenju na tradicionalne elemente pripada otvorenost prema progresu i promjeni u vremenskoj dimenziji, uz bavljenje primarnim grupama treba da je prisutno i bavljenje mnogobrojnim oblicima sekundarnih skupina« (Uvod, str. XV).

U toj je rečenici sadržan cijeli jedan program koji se etnologiji, na određen način, nameće, ne samo zato što je ona, kako to mnogi misle, izgubila svoje tlo, svoju sirovinu — gotovo su nestali primitivni ili prirodni narodi a i seljaka je sve manje — nego zato što upravo takvim otvaranjem postaje izvanredno relevantna znanost. Takva otvorena etnologija suvremenom će čovjeku pomoći da shvati sebe, bar djelomično. Djelomično zato što ona još uvijek poput, uostalom, svih ostalih društvenih znanosti, ne posjeduje egzaktnost prirodnih znanosti.

Zbornik je na prvi pogled zbirka vrlo različitih napisa, koje ipak vezuju tri pojma: stil prostora, stil vremena i stil grupe.

Pokazuje se da je prostor ili teritorij mnogoznačan pojam i da ima različitih teorija — nacionalni prostor, prostor male zajednice, prostor sela ili zaseoka. U psihološkom smislu i kuća je prostor okrilja i mira a plot granica demonske moći nad čovjekom. Bitno je koju potrebu čovjeka pojedinca ili grupe zadovoljava neki prostor — prostor može značiti obranu, akciju pa i identifikaciju. S tim u vezi teritorijalnost se može promatrati kao način ponašanja (Ina Maria Greverus, str. 21).

Čovjek litalica, migrant, odavno je uočen u etnologiji i dao je mnogo građe za istraživanje kulture, upravo zato što je upozorio na različitost i sličnost stilova prostora.

Stil prostora praćen je stilom vremena — prostori se mijenjaju u vremenu — neki su stabilniji neki podložniji promjenama. Krizne situacije otkrivaju fenomene stila vremena. U dinamičnim historijskim razdobljima mijenjaju se pogledi na svijet, stvara se nova slika svijeta. Suvremeni pogledi na svijet nastali su kao posljedica buržoaskih revolucija, nacionalnih gibanja

i napokon industrijalizacije. Krize koje su donosile te historijske događaje ili historijski događaji koji su sadržavali te krize mijenjali su vrijednosnu orijentaciju grupa i pojedinaca s obzirom na čovjekovo djelovanje, na sklonost promjeni i na potrebu za sigurnošću. Istraživanje vrednota pokazalo se stoga vrlo značajnim u etnologiji (Niederer).

I stil prostora i stil vremena stvorio je čovjek — pripadnik društva i društveno biće. Primarne grupe i obitelj — i prije i sada a i u budućnosti — područja su etnologije koja otkrivaju društvene stilove. Makar koliko društva postaju sve više univerzalistička, primarni, autentični odnosi traju i dalje — kao susjedstva, sela i male zajednice, pa možda i kao zajednice ljudi na radu.

Život se odvija u prostoru, vremenu i u društvu: oni su međusobno povezani i isprepleteni. Tri pojma koja vezuju ovu knjigu — stil prostora, stil vremena i stil društva zapravo označavaju bitna područja etnoloških dodira i granica-dodira.

Nemoguće je, međutim, prikazivati pojedine napise povezane tim temama, to više što su individualni pristupi autorâ teorijski ipak prilično različiti.

Vratimo se, stoga, temama koje najneposrednije upućuju na etnologiju u suvremenom svijetu, a to je svijet kojemu je najjači pečat dala industrijska proizvodnja. Ta je proizvodnja omogućila da se ekonomsko nametne društvenom, pa čak i ljudskom. Ona je, doduše, smanjila razlike među ljudima i povezala svjetove, ali se često tvrdi da je baš ona ljude uniformirala i otuđila. Zbog toga su ljudi, makar bogatiji i zdraviji, ipak manje sretni. Po mišljenju mnogih sreću je ljudima davala primarna kultura ili, kako bi rekao Lévi-Strauss — autentična kultura u kojoj su odnosi među ljudima neposredni, lični, bez posredovanja pisma.

Pokazuje se da primarnih kulturnih sredina, odnosno pojava primarno-kulturnog karaktera, ima i u otuđenom industrijskom svijetu.

Dvije kazivačice iz staroga svijeta u novoj industrijskoj sredini obnavljaju pripovijedanje, ali sada telefonom (Linda Dégh, 71—86). Analiza političke karikature navodi na zaključak o promjeni značenja poslovice. Sami crteži svjedoče o tome da te poslovice ne prevode stvarnost, nego prikazuju izvrnuti svijet, sadrže nadrealistično (Lutz Röhrich, 175—208). Istraživanje obiteljskog jezika upućuje na dubinsku sociologiju jezika; afekt i šablona nude dalje etnolingvističke i sociolingvističke uvide (René König, 209—214).

Etnološko istraživanje studentskih pokreta upozorava na onaj problem koji je riješila gotovo svaka primarna kultura (i najjednostavnija!), ali ga ne može riješiti bogata, moderna civilizacija. To je problem integriranja mladih. Mladenačko doba u modernoj Evropi traje od puberteta, a to znači da počinje oko trinaeste a završava tek poslije dvadeset četvrte ili pete, kad mladi čovjek nakon potpunog školovanja postaje ekonomski neovisan i osniva vlastitu obitelj. To je razdoblje dulje nego u bilo kojoj primarnoj kulturi i puno je proturječnosti. U tom se razdoblju čovjek formira i osposobljava za profesionalni život, seksualno sazrijeva, zasniva vlastitu budućnost — a neprekidno je ovisan o obitelji i o postojećem establishmentu, i to upravo ekonomski. Stoga nije ni čudo što omladina ima toliko problema u koje, kako vidimo, etnologija može dati značajan uvid (Gerhard Wurzbacher, 215—230).

»Sve veći broj etnografskih radova o životu grada i o industrijskim područjima i općenito o 'netradicionalnim' temama nije samo logična posljedica 'propasti folkloru' i potrage za surogatima znanstvenih interesa nego je rezultat zapažene transformacije primarno-kulturnih pojava u životu našeg vremena« (Vladimir Karbusický, 174).

Prostor ne dopušta da se ispravi nepravda prema člancima ili studijama koje ovdje nisu prikazane. Većina njih bavi se tradicionalnim etnološkim temama, ali ne bez povezanosti s ovima o kojima je bilo riječi. A to svjedoči o konzistenciji dijahronijskih i sinhronijskih etnoloških promatranja. Na ziru se dubine budućih uvida u čovjekovu kulturu i samog čovjeka.

Dunja Rihtman-Auguštin

ČESKOSLOVENSKÁ VLASTIVĚDA, díl III, LIDOVA KULTURA, Vědecký redaktor ANDREJ MELICHERČÍK, Připravila Socialistická akademie ve spolupráci s Československou akademií věd, Orbis, Praha 1968, 784 str. + 24 table.

Ovaj impozantan kompendijski zbornik češke i slovačke etnografije i folkloru pod naslovom *Narodna kultura* izašao je kao treći svezak u djelu *Československa vlastivěda*. »Vlastivěda«, znanost o domovini, termin je za koji mi u Hrvatskoj, na žalost, još uvijek nemamo odgovarajuću riječ. Kao analogija njemačkoj riječi »Heimatkunde«, koja je u njemačkom jezičnom prostoru u živoj upotrebi, i to sa širim sadržajem nego što ga ima češko »vlastivěda«, ovaj je naziv zadržao strogo znanstveno značenje. Ovaj treći svezak »nauke o domovini« odnosi se na proučavanje i upoznavanje one znanstvene grane koju Nijemci zovu »Volkskunde«, a za što Česi i Slovaci imaju naziv »narodopis«, riječ koju su od Južnih Slavena usvojili samo Slovenci, i to opravdano, kao veoma koristan termin u današnjoj upotrebi. Jer koliko god su etnologija i folkloristika dvije discipline, od kojih svaka za se ima svoj način rada, ipak samo ispravno povezivanje obiju struka može dovesti do poznavanja svoje zemlje i svoga naroda. Ovaj svezak čehoslovačke »vlastivěde« već je treće djelo s kojim češki i slovački »narodopis« dobiva svoje mjesto u skupnoj ediciji nauke o domovini. Prvi put je u velikom okviru njihov »narodopis« izašao u sklopu »vlastivěde« godine 1936. Na tom sintetskom prikazu većeg dijela materijalne kulture i nekih česti duhovne kulture, ali bez posebne folklorističke obradbe, bio je broj suradnika ograničen uglavnom na tadašnje predstavnike nauke o narodu iz Praga (Chotek, Stranská). Po drugi put je posebno slovački »narodopis« izdala Slovačka akademija u Bratislavi godine 1943, kao drugi svezak samostalne slovačke *Slovenske vlastivěde*. U tom je svesku sudjelovalo više autora, od kojih je R. Bednarik dao etnografski dio, a A. Melicherčík obradio je folklor. Oba ova autora prisutna su i u ovom posljednjem djelu, kojem je A. Melicherčík ujedno i glavni urednik, ali je, na žalost, on preminuo za pripremljenih radova.

Djelo *Narodna kultura* zasnovano je na suvremenom principu po kojem se etnografija i folklor obrađuju uporedo, ali tako da svaka od dviju zemalja, Češka i Slovačka, imaju svoj dio. Ipak, oba su dijela slivena u istom nizu poglavlja, a međusobno ih vežu još i uvodno i zaključno poglavlje. Po toj